

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Van terreurpiekeraar tot overtuigd van 'het moslimgevaar'?

EEN CROSSSECTIONELE STUDIE NAAR HET VERBAND TUSSEN
TERRORISMENIEUWSBLOOTSTELLING, PIEKEREN OVER
TERREURDREIGING, EN ATTITUDES TEN OPZICHTE
VAN MOSLIMS

Inleiding

Terrorisme is communicatie. Er is een zender: de terrorist(en) en/of een terroristische organisatie. Er is een ontvanger: de getroffen samenleving. En er is een boodschap: in negen van de tien gevallen niet de aanslag *an sich*, maar eerder een achterliggend politiek of ideologisch statement. De idee dat terrorisme een vorm van communicatie is, wordt ook wel '*propaganda by the deed*' genoemd, oftewel de daad op zichzelf als voornaamste communicatiemiddel (O'Shaughnessy & Baines, 2009, p. 227). Terrorisme werd zodoende meermaals beschreven als een 'theatervoorstelling', waarbij (aandacht van) een publiek een fundamentele premisse is (De Graaf, 2010; Weimann, 2008). In lijn met deze beeldspraak zouden nieuwsmedia de functie van podium voor het terroristische schouwspel vervullen, en zodoende beschouwd kunnen worden als de verstrekkers van de symbolische boodschap van terroristen aan een groot publiek (O'Shaughnessy & Baines, 2009). Terrorisme-onderzoekster Nacos (2016, p. 30) verwoordt het nog sterker: de media zijn de 'beademingsapparatuur' voor het terrorisme. In die zin stelden onderzoekers dat media en terrorisme in feite symbiotisch met elkaar verbonden zijn (Eid, 2013; Weimann, 2008). Meer specifiek zou dit betekenen dat zonder nieuwsmedia-aandacht – en zonder het bijbehorende publiek –

* Thomas Frissen is PhD-student/junior onderzoeker bij het Instituut voor Mediastudies, Faculteit Sociale Wetenschappen, KU Leuven. Contactgegevens: Parkstraat 45 (PO box 3603), B-3000 Leuven, België. Tel.: 0032 (0)16 37 68 85. E-mail: thomas.frissen@kuleuven.be.
Tomas Coppens is onafhankelijk onderzoeker bij KU Leuven. Contactgegevens: Parkstraat 45 (PO box 3603), B-3000 Leuven, België. E-mail: coppens.tomas@gmail.com.
Lennart Tobback is onafhankelijk onderzoeker bij KU Leuven. Contactgegevens: Parkstraat 45 (PO box 3603), B-3000 Leuven, België. E-mail: lennarttobback@hotmail.com.
Leen d'Haenens is professor en gewoon hoogleraar bij het Instituut voor Mediastudies, Faculteit Sociale Wetenschappen, KU Leuven. Contactgegevens: Parkstraat 45 (PO box 3603), B-3000 Leuven, België. Tel.: 0032 (0)16 32 36 20. E-mail: leen.dhaenens@kuleuven.be.

een terroristische aanslag in feite zijn doel voorbij zou streven. Het is in dit verband dat het Stimuleringsfonds voor de Journalistiek zich ook de vraag stelde of nieuws-media 'zich voor het karretje van terroristen laten spannen' (Stimuleringsfonds voor de Journalistiek, 2017).

In meerdere studies werd aangetoond dat aandacht voor terroristische aanslagen in de nieuwsmedia buitenproportioneel, sensationeel en vertekend zou zijn (Eid, 2013; Ruigrok & Van Atteveldt, 2007). In voorgaand onderzoek werden psychologische reacties op een dergelijk nieuwsdiscours al meermaals bestudeerd. Hierbij leken de meeste studies zich voornamelijk toe te spitsen op de emotionele responsen naar aanleiding van terrorismenieuwsblootstelling, zoals angst voor terreur en angst om slachtoffer te worden. Tot op heden is er echter maar in beperkte mate wetenschappelijke belangstelling geweest voor het verband tussen blootstelling aan terrorismenieuws en cognitieve mechanismen, zoals het blijven malen of piekeren over een mogelijk toekomstige terroristische aanslag. Deze cognitieve mechanismen zouden nochtans een fundamentele rol spelen bij de ontwikkeling van negatieve houdingen ten opzichte van bepaalde groepen in de samenleving, met mogelijk vermijdingsgedrag tot gevolg (Sinclair & LoCicero, 2007). Het huidige crosssectionele onderzoek poogt een eerste aanzet te geven tot een verkenning van het potentieel verband tussen terrorismenieuwsconsumptie enerzijds en het piekeren over terrorisme en anti-moslimattituden anderzijds. Daarbij zal in het bijzonder aandacht besteed worden aan de potentiële modererende rol van een sceptische houding ten opzichte van de nieuws-media. In wat volgt zal een overzicht worden gegeven van de huidige stand van de literatuur betreffende de kernconcepten in deze studie.

Status quaestionis

Psychologische reacties op terrorisme: angst versus pathologisch piekeren

De psychologische impact van terrorisme en terreurdreiging vormde al meerdere malen de kern van wetenschappelijk onderzoek. Daarbij werd er vooral aandacht besteed aan het verband tussen het volgen van terrorismenieuws en angst voor terrorisme in de toekomst of posttraumatische reacties (De Cock & Kok, 2016; Keinan, Sadeh & Rosen, 2003; Nellis & Savage, 2012).

Zo stelden De Cock en Kok (2016) door middel van vragenlijstonderzoek bij volwassen Vlamingen vast dat nieuwsconsumptie over de terroristische aanslagen samen zou hangen met angst voor terrorisme en terreurorganisatie Islamitische Staat. In dat onderzoek bleek dat vrouwelijke respondenten significant meer angst ervaarden dan mannen. Dit onderzoek bevestigde de bevindingen uit eerdere internationale studies (zie o.m. Cohen-Louck, 2016; Nellis & Savage, 2012; Slone, 2000), waarbij nieuwsconsumptie vooral voor vrouwen een verband houdt met angstgevoelens voor terreur. Andere studies stellen dit verband ter discussie. Zo werd gesteld dat angstreacties eerder kortetermijneffecten zouden zijn, omdat angstniveaus sterk pieken kort na een

aanslag, maar naarmate de tijd vordert weer terug zouden zakken naar hun beginwaarde (Schuster et al., 2001; Silver, Holman, McIntosh, Poulin & Gil-Rivas, 2002). Sinclair en LoCicero (2007) beargumenteren dat, terwijl angstgevoelens langzaam afnemen, een cognitief-actieve bezorgdheid over de terroristische dreiging mogelijk langer zou kunnen nazinderen. Op basis van inzichten uit cognitieve-gedragstherapeutische hoek beargumenteren zij dat massa-aanslagen van het kaliber 11 september 2001, Parijs of Brussel, vooral in staat zijn fundamenteel en langdurig de overtuiging van veiligheid binnen een samenleving aan te tasten. Deze aangetaste overtuiging wordt ook wel pathologisch piekeren over een toekomstige terroristische aanslag genoemd.¹ Doorgaans wordt het pathologisch piekeren over terrorisme gedefinieerd als een overdreven cognitieve inbeslagname als gevolg van een schadelijke of stressvolle prikkel (Sinclair & LoCicero, 2007). Volgens Sinclair en LoCicero (2007) zou het pathologisch piekeren over terrorisme uit drie dimensies bestaan: (1) het herkauwen van de gebeurtenis (i.e. de terroristische aanslag), (2) een overdreven uitvergroting van de terroristische dreiging, en (3) hulpeloosheid bij het zich beschermen tegen een terroristische aanval. Dit pathologisch piekeren over terrorisme blijkt, opmerkelijk genoeg, tot nu toe amper onderzocht in verband met blootstelling aan terrorismeverslaggeving. De vraag in dit onderzoek is dan ook in hoeverre dit pathologisch piekeren over terroristische dreiging verbonden is met blootstelling aan nieuwsberichtgeving over terrorisme. Aansluitend bij eerder onderzoek over het verband tussen terrorismenieuws en emotionele responsen zoals angstgevoelens, verwachten we een verband tussen de mate van terrorismenieuwsconsumptie en het voorkomen van pathologisch piekeren over terrorisme. Onze eerste hypothese luidt daarom als volgt:

H1: Terrorismenieuwsconsumptie hangt positief samen met het pathologisch piekeren over terrorisme.

Het is van belang hier te vermelden dat pathologisch piekeren wordt gezien als een antecedent voor het ontwikkelen van een dreigingsperceptie ten opzichte van moslims en/of ten opzichte van mensen met een Midden-Oosten- of Arabische achtergrond, met vermijdingsgedrag ten overstaan van deze groepen als gevolg (Sinclair & LoCicero, 2007). In die zin zouden we kunnen aannemen dat een hogere mate van pathologisch piekeren geassocieerd zal zijn met een sterkere dreigingsperceptie ten opzichte van moslims. Onze tweede hypothese luidt daarom als volgt:

H2: Het pathologisch piekeren over terrorisme hangt positief samen met een dreigingsperceptie van moslims.

Behalve een indirect verband via pathologisch piekeren, zou er ook een direct verband kunnen zijn tussen terrorismenieuwsconsumptie en negatieve attitudes ten opzichte van moslims. Hiervoor is het van belang de huidige stand van de literatuur nader te bespreken.

Mediarepresentaties van moslims en percepties ten opzichte van moslims

In hun recente werk geven Mertens en De Smaele (2016) een uitgebreid overzicht van de huidige stand van de kennis over nieuwsmediarepresentaties van de islam en moslims. Een van de hoofdconclusies die in het boek worden getrokken is dat wanneer moslims in de media verschijnen, dit vooral in de context is van een terrorisme- en/of radicaliseringsnarratief waarbij ze structureel worden geframed als een bedreiging voor de nationale veiligheid. Daarenboven geven verschillende studies aan dat westerse media consequent een veralgemeningsfout maken waarbij de islam bijna automatisch gelijkgesteld wordt aan terrorisme (Berbers et al., 2015; Nacos & Torres-Reyna, 2007; Patrick, 2014).

In een recente meta-analyse bevestigen Ahmed en Matthes (2017) deze gedachtegang. Zij vonden in de academische literatuur over mediarepresentaties van de islam en moslims tussen 2000 en 2015 dat (1) de islam consequent wordt voorgesteld in het nieuws als een gewelddadige religie, en (2) moslims voornamelijk negatief in het nieuws komen en bijna uitsluitend in de context van terrorismeverslaggeving (Ahmed & Matthes, 2017). Deze consensus in de wetenschap over een vertekende representatie van de islam en moslims in de nieuwsmedia leidde tot de bezorgdheid dat dergelijke nieuwsberichten ook de attitudes ten opzichte van moslims in de samenleving negatief zouden beïnvloeden.

Een handvol studies die dit verband hebben trachten te bestuderen, leverde tegenstrijdige resultaten op. Zo vonden Saleem, Prot, Anderson en Lemieux (2015) in twee correlatieve vragenlijstonderzoeken en één experimentele studie ondersteuning voor een direct significant verband tussen blootstelling aan nieuwsberichten over moslimterrorisme en negatieve, gewelddadige attitudes ten opzichte van moslims bij de nieuwsgebruikers (Saleem et al., 2015). In tegenstelling tot Saleem et al. (2015) vonden Von Sikorski, Schmuck, Matthes en Binder (2017) in hun experimenteel onderzoeksdesign geen ondersteuning voor een direct verband tussen nieuwsmedia-blootstelling en vijandige attitudes ten opzichte van moslims. In deze studie werden respondenten blootgesteld aan een genuanceerd nieuwsbericht, i.e. door te differentiëren tussen terroristen en moslims, en een minder genuanceerd nieuwsbericht, i.e. geen differentiatie tussen moslims en terroristen. In beide gevallen kon er geen direct verband worden vastgesteld tussen blootstelling aan het nieuws enerzijds en vijandige attitudes ten opzichte van moslims anderzijds (Von Sikorski et al., 2017). Wel werd er een indirect verband gevonden via een tussenliggende angstreactie op de nieuwsberichten die vervolgens samenhang met negatieve attitudes. In beide gevallen werd er gekeken naar vijandige attitudes of negatieve houdingen als afhankelijke variabele. Echter, in het onderzoek naar de attitude ten opzichte van moslims staan vooral de concepten van gepercipieerde realistische en symbolische dreiging centraal (Stephan, Ybarra & Bachman, 1999; Maddux, Galinsky, Cuddy & Polifroni, 2008). De realistische dreiging vertaalt zich in hoeverre moslims worden gepercipieerd door niet-moslims als bedreiging voor materiële bronnen, zoals de arbeidsmarkt en hun eco-

nomisch welzijn (Sniderman, Hagendoorn & Prior, 2004). Meer specifiek beschrijft de realistische dreiging een gevoel van competitie, waarbij de meerderheidsgroepen in de samenleving het gevoel krijgen dat moslims een concurrentie vormen voor materiële bronnen (Citrin, Green, Muste & Wong, 1997).

Daarnaast wordt gepercipieerde symbolische dreiging onderzocht. Dit concept omvat het gevoel dat moslims een concrete dreiging vormen voor de nationale identiteit en de culturele integriteit (Bloom, Arian & Lahav, 2015). Mughan en Paxton (2006) beschrijven de symbolische dreiging als een assimilatie dreiging, ofwel de overtuiging dat moslims zich niet zouden kunnen aanpassen aan de gebruiken en culturele identiteit van een seculiere niet-islamitische samenleving. Beide concepten werden reeds veelvuldig bestudeerd in de media-effectenliteratuur, maar nog maar amper werden ze in verband gebracht met specifieke blootstelling aan terrorismenieuws. Het huidige onderzoek beoogt een eerste verkenning van dit verband. Vertrekkend van voorgaand vragenlijstonderzoek van Saleem et al. (2015) zou dan verwacht kunnen worden dat blootstelling aan terrorismenieuws positief zal samenhangen met zowel een realistische dreigingsperceptie als een symbolische dreigingsperceptie. Hypothese drie luidt daarom als volgt:

H3: Blootstelling aan terrorismenieuws houdt een direct positief verband in met dreigingspercepties ten opzichte van moslims.

Tot slot dient hier nog opgemerkt te worden dat nieuwsmedia niet voor elke gebruiker als even geloofwaardig of betrouwbaar zullen worden geacht. Het lijkt daarom zinvol om te verkennen of een meer sceptische houding ten opzichte van het nieuws de hiervoor besproken hypothesen zou kunnen nuanceren.

De modererende rol van mediascepticisme

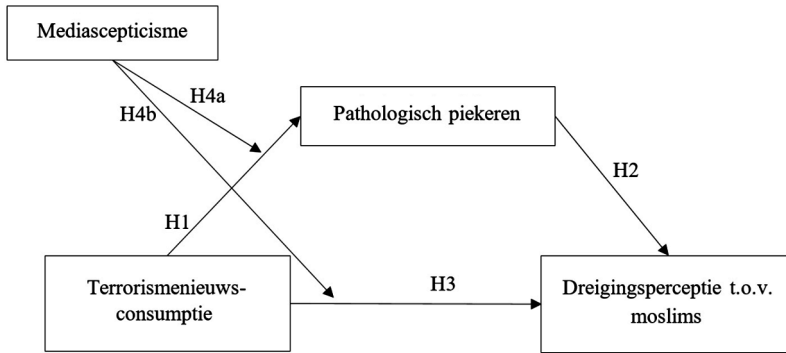
Een belangwekkende kanttekening bij onderzoek naar media-effecten is dat een vertrouwensrelatie tussen het publiek en de mainstream nieuwsmedia geenszins vanzelfsprekend is. Opiniepeilingen wijzen bijvoorbeeld steeds vaker op een dalend vertrouwen in massamedia bij het publiek (Tsfati & Cappella, 2003). Uit een recent Reuters-rapport (2017) blijkt dat in België een kleine meerderheid (52%) de Belgische nieuwsmedia niet vertrouwt en eerder sceptisch staat ten opzichte van de media; in Vlaanderen is het wantrouwen in de nieuwsmedia opmerkelijk lager: 43% (Newman et al., 2017). Mediascepticisme kan gedefinieerd worden als een subjectief gevoel van vervreemding of wantrouwen tegenover de mainstream nieuwskanalen met daarbij de indruk dat de media informatie achterhouden vanwege commerciële motieven (Tsfati, 2010). Mediascepticisme werd reeds in verband gebracht met veranderende nieuwsconsumptiepatronen (Tsfati & Cappella, 2003), maar het concept als moderator werd nog maar weinig onderzocht.

Toch zou aangenomen kunnen worden dat de invloed van media niet langer optreedt wanneer het publiek zich kritischer zou opstellen tegenover het nieuws en de nieuwsproducenten (Tsftati, 2010). In die zin beoogt het huidige onderzoek te bestuderen of een sceptische houding ten opzichte van de nieuwsmedia mogelijk het verband tussen (a) blootstelling aan terrorisnieuws en pathologisch piekeren, en (b) blootstelling aan terrorisnieuws en de dreigingsperceptie ten opzichte van moslims kan modereren. Meer specifiek stellen hypothesen 4a en 4b:

H4a: Een sterkere mediasceptische houding verzwakt het verband tussen blootstelling aan terrorisnieuws en pathologisch piekeren.

H4b: Een sterkere mediasceptische houding verzwakt het verband tussen blootstelling aan terrorisnieuws en de dreigingsperceptie ten overstaan van moslims.

In figuur 1 kan een visuele voorstelling worden gevonden van alle hypothesen in dit onderzoek.

FIGUUR 1. Conceptueel model van de hypothesen

Gegeven de crosssectionele opzet van het huidige onderzoek dient hier uitdrukkelijk gewezen te worden op de correlatieve aard van alle hypothesen en analyses. Dit wil zeggen dat er op geen enkele manier causaliteit geïmpliceerd kan worden tussen de onderzochte variabelen. Bijvoorbeeld: het is zonder meer ook te beargumenteren dat de pijlen in figuur 1 een tegenovergestelde richting zullen volgen, bijvoorbeeld respondenten die meer pathologisch piekeren zullen zich meer blootstellen aan terrorisnieuws (dat wil zeggen *information seeking*), of respondenten die een sterkere dreigingsperceptie ervaren zullen meer piekeren, enzovoort. De pijlen in figuur 1 zijn louter theoretisch te verwachten paden op basis van de hiervoor besproken literatuur, en dienen daarom ook als zodanig geïnterpreteerd te worden. Desalniettemin moedigen we toekomstig onderzoek aan om de associaties in de huidige studie te toetsen in een longitudinaal onderzoeksdesign om zodoende meer adequate uitspraken te kunnen doen over de richting van de gevonden verbanden.

Methode

Steekproeftrekking en -beschrijving

De verschillende concepten in deze studie werden onderzocht aan de hand van een online survey bij een *convenience sample* van 1030 Vlaamse jongeren en jongvolwassenen tussen de 16 en 35 jaar. De survey werd online ingevuld en respondenten werden gerekruteerd in scholen, sportclubs en jeugdorganisaties, aangevuld met enkele oproepen op sociale media. Gegeven het feit dat attitudes over moslims een van de hoofdconcepten is in de huidige studie, werd ervoor gekozen om de steekproef te beperken tot enkel niet-moslimrespondenten. In vervolgonderzoek zal een steekproef uit een populatie van moslimjongeren worden getrokken ter verkenning van hun terrorismenieuwsconsumptie en -ervaringen.

Na het verwijderen van deelnemers die (a) de survey niet afgerond hadden, (b) aangaven moslim te zijn, of (c) niet voldeden aan de vooropgezette samplingvereisten, bleven uiteindelijk 703 respondenten over. Hoewel bij de rekrutering van de respondenten werd getracht een zo breed mogelijke spreiding van geslacht, leeftijd en opleiding te verkrijgen, blijken vrouwen licht oververtegenwoordigd, met 428 (60,9%), ten opzichte van 275 (39,1%) mannen. De spreiding van de leeftijd was links-scheef verdeeld met een gemiddelde leeftijd van 20,33 jaar ($min = 16$, $max = 35$, $M = 20.33$, $SD = 3.760$). Dit sluit aan bij het feit dat bijna de helft van de respondenten ($n = 311$ (44,2%)) op het moment van afname nog op de middelbare school zaten. Twee respondenten gaven aan dat lager onderwijs hun hoogst behaalde diploma was. Voorts behaalden 124 respondenten een diploma secundair onderwijs (17,6%), 74 een diploma hoger niet-universitair onderwijs (10,5%), 99 een universitair bachelor (14,1%) en 93 een universitair masterdiploma (13,2%).

Deze methode van steekproeftrekking, i.e. *convenience sampling*, heeft vanzelfsprekend ook beperkingen. Zo is bijvoorbeeld mogelijk dat het gebruik van scholen als tussenschakel voor de rekrutering van jongeren en jongvolwassenen leidt tot een *sampling bias* met een structurele ondervertegenwoordiging van niet-schoolgaande jeugd, lageropgeleiden, en/of reeds werkende jongeren. Ondanks onze pogingen om deze vertekening te minimaliseren door respondenten ook te rekruteren via sportclubs, jeugdorganisaties en sociale media, dient hier toch benadrukt te worden dat de huidige steekproef niet representatief is voor de gehele Vlaamse populatie jongeren en jongvolwassenen. Het is van belang om de resultatenbespreking die hierna volgt in het licht van deze beperking te beschouwen. Desalniettemin, de huidige steekproef lijkt wel voldoende betekenisvol, gezien de ruime spreiding van leeftijd en opleiding, voor een discussie over de sociaal-maatschappelijke relevantie van de bevindingen van deze verkennende studie.

Meetinstrumenten

Terrorismenieuwsconsumptie

Om te weten te komen hoe men op de hoogte bleef van de actualiteit omtrent terrorisme, werd een lijst van verschillende informatiebronnen voorgelegd, waaronder vrienden en familie, televisienieuws, kranten, diverse online en sociale media, tijdschriften, et cetera. Respondenten dienden aan te geven op een vijfpunts-Likertschaal (gaande van 1 'nooit' tot 5 'dagelijks') in welke mate deze informatiebronnen werden gebruikt. Dit onderzoek destilleerde de vijf meest gebruikte informatiebronnen voor de vergaring van terrorismenieuws: (1) Facebook ($M = 3.92$, $SD = 1.138$); (2) televisienieuws ($M = 3.80$, $SD = 1.039$); (3) nieuwssites ($M = 3.75$, $SD = 1.162$); (4) radio ($M = 3.49$, $SD = 1.240$), en (5) kranten ($M = 3.28$, $SD = 1.274$). Een sterke interne samenhang (Cronbach's $\alpha = 0.797$) rechtvaardigde het maken van één crossmediale meting voor het concept van terrorismenieuwsconsumptie ($M = 3.65$, $SD = 0.872$).

Pathologisch piekeren over terrorisme

Het pathologisch piekeren over de terreurdreiging werd gemeten aan de hand van de door Sinclair en LoCicero (2007) geïntroduceerde zogenoemde '*terrorism catastrophizing*'-schaal. De schaal bestond uit dertien stellingen, zoals: 'Ik heb er moeite mee om de terreurdreiging uit mijn hoofd te krijgen'; 'Ik kan niets doen om mezelf te beschermen tegen terroristische aanslagen in de toekomst' en 'Ik denk vaak na over de dreiging van terrorisme in de toekomst'. (Voor een overzicht van alle items zie appendix 1.) Respondenten dienden te antwoorden door middel van een vijfpunts-Likertschaal (gaande van 1 'helemaal oneens' tot 5 'helemaal eens'). De schaal kan als unidimensioneel of als multidimensioneel construct met drie subschalen gebruikt worden: (1) het overpeinzen van de terreurdreiging, (2) het uitvergroten van de terreurdreiging, en (3) een gepercipieerde hulpeloosheid. In lijn met het correlationeel onderzoek van Sinclair en LoCicero (2007) wordt er in de huidige studie ook voor gekozen om enkel met de totaalscore van de gehele schaal te werken in alle verdere analyses. De interne samenhang voor de dertien items van de gehele schaal bleek goed met een Cronbach's α van 0.816.

Dreigingsperceptie ten opzichte van moslims

Volgens de zogenoemde '*integrated threat theory*' (Stephan & Stephan, 2000), valt de dreigingsperceptie ten opzichte van moslims uit elkaar in twee soorten: (1) de realistische dreigingsperceptie en (2) de symbolische dreigingsperceptie. Voor de meting van beide dreigingspercepties werd gebruikgemaakt van de meermaals gevalideerde schalen uit het onderzoek van Stephan et al. (1999) (Uenal, 2016). Voor de realistische dreigingsschaal werden vier stellingen gebruikt, zoals: 'Moslims krijgen meer van de gemeenschap dan dat ze eraan bijdragen' en 'Moslims hebben een te grote invloed in de Belgische samenleving'. De symbolische dreigingsperceptie werd gemeten aan de hand van vijf stellingen, zoals: 'De waarden en normen van moslims zijn onverenigbaar met de waarden en normen van mijn gemeenschap' en 'Als mijn gemeenschap

met moslims moet samenleven leidt dat zeker tot conflict'. Beide schalen kunnen worden teruggevonden in appendix 2. Respondenten dienden te antwoorden door middel van een Likertschaal met als categorieën: 1 = 'helemaal mee oneens' tot 5 = 'helemaal mee eens'. Een principale componentenanalyse met oblique rotatie (Kaiser-Meyer-Olkin: 0.800; Bartlett's Test of Sphericity: $\chi^2(36) = 1938.64$, $p < 0.000$) bevestigt de tweefactorstructuur in de huidige studie met een component voor de symbolische dreiging (eigenwaarde = 3.578, verklaarde variantie = 39.750%) en een component voor de realistische dreiging (eigenwaarde = 1.457, verklaarde variantie = 16.183%). De interne geldigheid voor beide schalen is acceptabel met een Cronbach's alpha van 0.722 voor symbolische dreiging, en een Cronbach's alpha van 0.773 voor realistische dreiging.

Mediascepticisme

In het huidige onderzoek werd mediascepticisme gemeten aan de hand van een door Tsfati en Peri (2006) ingekorte versie van Gaziano en McGrath's (1986) zogenoemde '*news credibility scale*'. De respondenten werd gevraagd aan te duiden in welke mate zij vinden dat de Vlaamse nieuwsmedia (a) eerlijk zijn, (b) nauwkeurig zijn, (c) onpartijdig zijn, (d) het volledige verhaal vertellen en (e) te vertrouwen zijn, met vijf antwoordmogelijkheden gaande van 1 = 'nooit' tot 5 = 'altijd'. In de huidige data vertoonde de schaal een goede interne geldigheid met een Cronbach's alpha van 0.820.

Statistische analyses

Alle statistische analyses werden uitgevoerd met IBM SPSS Statistics (versie 25) voor Windows. Om de samenhang tussen de hoofdconcepten van de huidige studie te toetsen werd gebruiktgemaakt van de PROCESS-macro (Hayes, 2013). Deze SPSS-plugin staat toe om directe en indirecte paden tussen variabelen te testen via *bootstrapping*-methoden. In de huidige studie werd gekozen voor model 8 (zie Hayes, 2013) met 10.000 bootstraps en *bias-corrected* betrouwbaarheidintervallen. Meer specifiek werden er twee gemodereerde mediatieanalyses uitgevoerd, één met de symbolische dreigingsperceptie en één met de realistische dreigingsperceptie als afhankelijke variabele. In alle tests werd er gecontroleerd voor geslacht, leeftijd en opleiding van de respondenten. Een resultaat wordt als statistisch significant geacht bij $p < 0.05$.

Resultaten

In tabel 1 wordt een samenvatting gegeven van alle resultaten van de twee gemodereerde mediatieanalyses zoals uitgevoerd met de PROCESS-macro (model 8) (Hayes, 2013). De afhankelijke variabele staat telkens in de eerste kolom en de onafhankelijke variabelen in de tweede kolom. Ter achtergrondinformatie kan in tabel 2 een matrix worden teruggevonden met alle beschrijvende statistieken (gemiddelden en standaardafwijkingen) en correlaties tussen de hoofdconcepten van de huidige studie. In wat volgt zullen de resultaten en tabellen worden toegelicht per hypothese.

TABEL 1. *Samenvatting van de resultaten met de PROCESS MACRO (model nummer 8)*

Afhangelijke variabelen	Onafhankelijke variable	β	t	Bootstrap n = 10.000. BI 95%	
				OGBI	BGBI
Pathologisch piekeren	Nieuwsconsumptie	0.214***	6.408	0.149	0.280
	Mediascepticisme	-0.095**	-2.811	-0.161	-0.029
	Nieuwscons.*mediascep.	-0.073*	-2.457	-0.132	-0.015
	Leeftijd	0.031	-0.616	-0.130	0.068
	Opleiding	0.108*	2.106	0.007	0.208
	Geslacht	-0.373***	-10.939	-0.440	-0.306
	Constant	0.005	0.164	-0.059	-0.070
	R ²	0.243			
	F(6, 696)	37.225***			
Realistische dreigingsperceptie	Pathologisch piekeren	0.182***	4.365	0.100	0.264
	Nieuwsconsumptie	-0.086*	-2.270	-0.160	-0.012
	Mediascepticisme	-0.095*	-2.534	-0.168	-0.021
	Nieuwscons.*mediascep.	0.009	0.282	-0.056	0.074
	Leeftijd	0.108	1.945	-0.001	0.217
	Opleiding	-0.209***	-3.698	-0.319	-0.098
	Geslacht	0.196***	4.829	0.117	0.276
	Constant	-0.001	-0.019	-0.072	0.071
	R ²	0.084			
Symbolische dreigingsperceptie	Pathologisch piekeren	0.166***	3.905	0.083	0.250
	Nieuwsconsumptie	0.021	0.535	-0.055	0.097
	Mediascepticisme	-0.086*	-2.240	-0.161	-0.011
	Nieuwscons.*mediascep.	0.009	0.280	-0.057	0.076
	Leeftijd	0.044	0.770	-0.068	0.155
	Opleiding	-0.117*	-2.029	-0.230	-0.004
	Geslacht	0.109**	2.625	0.028	0.191
	Constant	-0.001	-0.187	-0.074	0.072
	R ²	0.042			
	F(7, 696)	4.4029**			

† $p < 0.10$; * $p < 0.05$; ** $p < 0.01$; *** $p < 0.0001$

TABEL 2. Correlatiematrix van alle concepten uit de huidige studie

	M	SD	1	2	3	4	5	6	6a	6b	6c	7	8
1. Geslacht			I										
2. Opleiding			-0.146**	I									
3. Leef tijd	20.33	3.760	-0.009	0.750**	I								
4. Nieuwsconsumptie	3.65	0.871	-0.130**	0.087*	0.065	I							
5. Mediascepticisme	3.18	0.608	0.058	0.119**	0.112**	0.074	I						
6. Pathologisch piekeren	3.26	0.571	-0.424**	0.146***	0.055	0.264***	-0.080*	I					
6a Subschaal 'Overpeinzen'	2.65	0.913	-0.328***	0.077*	0.012	0.236***	-0.027	0.790***	I				
6b Subschaal 'Uitvergoten'	3.25	0.804	-0.276***	0.008	-0.013	0.157**	-0.092*	0.690**	0.400***	I			
6c Subschaal 'Hulpeloosheid'	3.88	0.702	-0.281***	0.204**	0.110**	0.143***	-0.069	0.613***	0.095*	0.252***	I		
7. Symbolische dreiging	2.93	0.673	0.048	-0.084*	-0.044	0.037	-0.102**	0.117**	0.134***	0.170***	-0.044	I	
8. Realistische dreiging	2.33	0.749	0.154**	-0.148**	-0.056	-0.082*	-0.118**	0.058	0.132**	0.197***	-0.184***	0.497**	I

H1: Terrorismenieuws en pathologisch piekeren

Onze eerste hypothese stelde dat een hogere blootstelling aan terrorismenieuws zou samenhangen met een hogere mate van pathologisch piekeren. Uit de resultaten zoals weergegeven in tabel 1 blijkt inderdaad een significant positief verband tussen terrorismenieuwsconsumptie en pathologisch piekeren ($\beta = 0.214$, $t = 6.408$, $p = 0.000$). Dit betekent dat respondenten die meer blootstelling aan terrorismenieuws rapporteerden ook aangaven meer te piekeren over de terroristische dreiging. Wat betreft socio-demografische covariaten: zowel opleiding ($\beta = 0.108$, $t = 2.106$, $p = 0.036$) als geslacht ($\beta = -0.373$, $t = -10.939$, $p = 0.000$) blijken significant samen te hangen met pathologisch piekeren. Meer specifiek, zowel mannen als lageropgeleiden geven aan minder cognitief actief te blijven bij terrorisme, ongeacht hun nieuwsblootstelling. In lijn met de bevindingen van het onderzoek van Sinclair en LoCicero (2007) zijn mannen ($M = 2.96$, $SD = 0.534$) minder geneigd te blijven piekeren over de terroristische dreiging dan vrouwen ($M = 3.46$, $SD = 0.506$, $t = 12.397$, $p = 0.000$). Zoals tabel 2 ook aantoont, is er bovendien een negatief verband tussen geslacht en terrorismenieuwsconsumptie. Mannelijke respondenten ($M = 3.51$, $SD = 0.906$) geven aan significant minder blootgesteld te zijn aan terrorismenieuws dan vrouwen ($M = 3.74$, $SD = 0.838$, $t = 3.479$, $p = 0.003$), maar significant meer realistische dreiging te ervaren ($M_{vrouw} = 2.23$, $SD_{vrouw} = 0.71$, $M_{man} = 2.47$, $SD_{man} = 0.78$, $t = -4.187$, $p = 0.000$) ten opzichte van moslims. Deze bevinding is verrassend, aangezien eerder onderzoek (De Cock & Kok, 2016) aantoonde dat mannen juist meer nieuwsblootstelling rapporteerden dan vrouwen. Dit zou te maken kunnen hebben met het feit dat in beide studies een andere manier werd gehanteerd om blootstelling aan terrorismenieuws te meten, maar mogelijk ook met sociaal-wenselijk antwoordgedrag, met name dat mannen in de huidige steekproef hun feitelijke nieuwsblootstelling onderschatten.

H2: Pathologisch piekeren en dreigingspercepties ten opzichte van moslims

In lijn met onze tweede hypothese blijkt pathologisch piekeren significant samen te hangen met zowel de realistische dreigingsperceptie ($\beta = 0.182$, $t = 4.365$, $p = 0.000$) als de symbolische dreigingsperceptie ($\beta = 0.166$, $t = 3.905$, $p = 0.000$). Dit wil zeggen dat de respondenten die aangeven meer cognitief actief te blijven bij terroristische dreiging, ook een hogere realistische en symbolische dreiging ten opzichte van moslims rapporteren onder controle van geslacht, leeftijd en opleiding. Met andere woorden: respondenten die meer pathologisch piekeren over terrorisme geloven ook sterker dat moslims een concurrentie vormen voor materiële bronnen (realistische dreiging) en een concrete dreiging vormen voor de nationale identiteit en de culturele integriteit (symbolische dreiging). Wederom blijken opleiding en geslacht significante covariaten, weliswaar beide in een tegenovergestelde richting. Mannelijke respondenten geven aan significant meer realistische dreiging ($\beta = 0.196$, $t = 4.829$, $p = 0.000$) alsook meer symbolische dreiging ($\beta = 0.109$, $t = 2.625$, $p = 0.009$) te ervaren. Hogeropgeleiden rapporteerden eerder minder realistische ($\beta = -0.209$, $t = 3.698$, $p = 0.000$) en symbolische dreiging ($\beta = -0.117$, $t = -2.029$, $p = 0.043$) ten opzichte van

moslims. In de discussie zal ruimte worden genomen om deze bevindingen verder te contextualiseren.

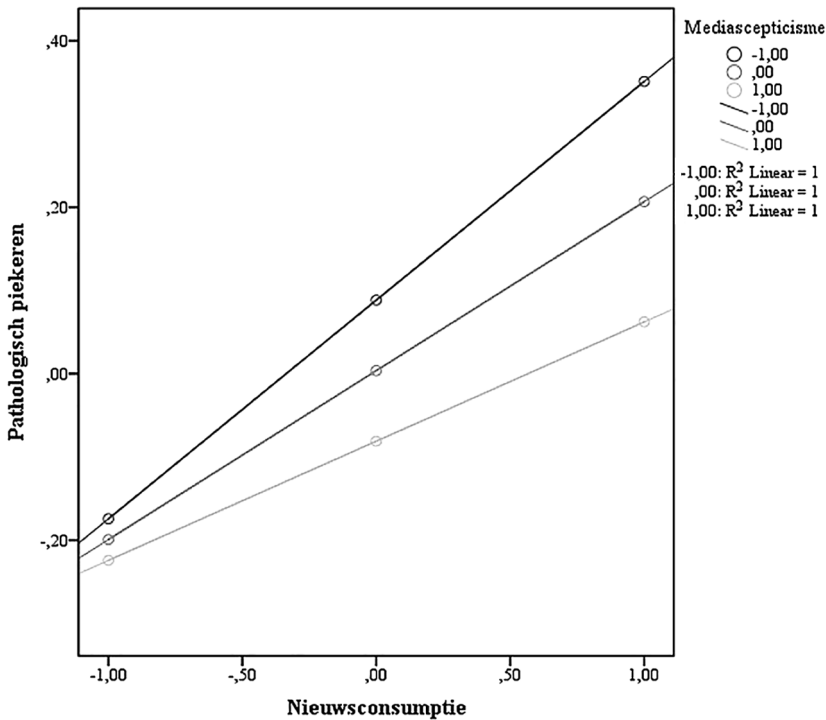
H3: Terrorismenieuws en dreigingspercepties ten opzichte van moslims

Uit de resultaten van tabel 2 kan worden afgelezen dat het verband tussen blootstelling aan terrorismenieuws en de beide dreigingspercepties complexer is dan gedacht. Op basis van hypothese drie kon verwacht worden dat blootstelling aan terrorismenieuws positief zou samenhangen met zowel realistische als symbolische dreigingspercepties. Echter, voor symbolische dreigingspercepties bleek er geen significant verband met terrorismenieuwsconsumptie, terwijl voor realistische dreigingspercepties een omgekeerd verband werd gevonden. Meer specifiek, op basis van de huidige data moeten we constateren dat er tussen terrorismenieuwsconsumptie en symbolische dreiging geen direct significant verband bestaat ($\beta = 0.021$, $t = -2.270$, $p = 0.592$). Respondenten die weliswaar meer blootgesteld zijn aan terrorismenieuws rapporteren significant lagere scores voor de realistische dreigingspercepties ($\beta = -0.086$, $t = -2.270$, $p = 0.024$), ook al is dit verband erg klein. Blijkbaar hangt meer blootstelling aan terrorismenieuws samen met een iets minder sterkere overtuiging dat moslims een concurrentie zouden vormen voor materiële bronnen (realistische dreiging). Blootstelling aan terrorismenieuws blijkt echter statistisch onafhankelijk van de idee dat moslims een concrete dreiging zouden vormen voor de nationale identiteit en de culturele integriteit (symbolische dreiging). Deze resultaten geven de indruk dat het directe verband tussen nieuwsblootstelling en dreigingspercepties ten opzichte van moslims niet eenduidig is, en complexer is dan verwacht. In de discussie zal hier verder op worden ingegaan.

Vervolgens dient hier vermeld te worden dat wanneer we de resultaten van de eerste twee hypothesetoetsen mee in rekening brengen er daarentegen een significant indirect verband bestaat tussen terrorismenieuws en beide dreigingspercepties via pathologisch piekeren. Via de mediatie van pathologisch piekeren blijkt er een significant indirect effect tussen blootstelling aan terrorismenieuws en realistische dreigingsperceptie enerzijds (effectgrootte $b = 0.040$, bootstrap standaardfout $SE = 0.011$, betrouwbaarheidsinterval $BI = [0.021, 0.067]$) en symbolische dreigingsperceptie anderzijds (effectgrootte $b = 0.036$, bootstrap standaardfout $SE = 0.011$, betrouwbaarheidsinterval $BI = [0.018, 0.063]$). Meer specifiek, wanneer respondenten een hogere blootstelling aan terrorismenieuws rapporteren, blijken zij ook significant meer te piekeren over terrorisme en zodoende ook meer dreigingspercepties te ervaren ten opzichte van moslims. Ook al is in beide gevallen het effect eerder klein, de bevindingen zijn zonder meer betekenisvol met het oog op de potentiële rol van nieuwsmedia bij terrorismeverslaggeving. In de discussie zal hier verder op worden ingegaan.

H4: De modererende rol van mediascepticisme

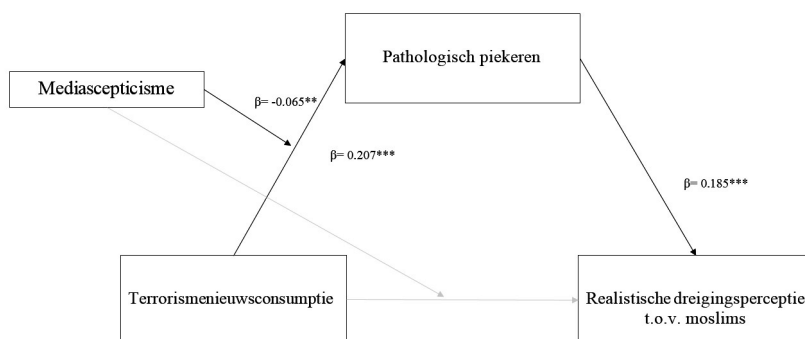
De laatste twee hypothesen (H4a en H4b) verwachtten een interactieverband tussen terrorismenieuwsblootstelling en mediascepticisme op de afhankelijke variabelen

FIGUUR 2. Visualisatie van het interactie-effect tussen terrorismenieuwsconsumptie, mediascepticisme en pathologisch piekeren

pathologische piekeren (H4a) en de beide dreigingspercepties (H4b). Beide hypothesen worden hierna besproken.

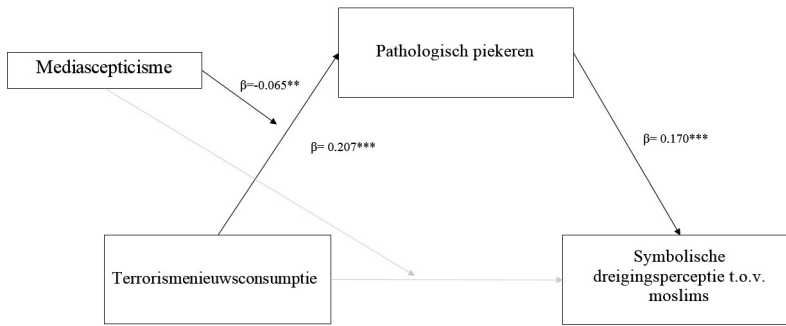
De moderatiehypothese van mediascepticisme op het verband tussen blootstelling aan terrorismenieuws en pathologisch piekeren werd bevestigd ($\beta = -.073$, $t = -2.457$, $p = 0.014$). Zoals verwacht blijkt een meer sceptische houding ten opzichte van de nieuwsmedia het directe verband tussen terrorismenieuwsconsumptie en pathologisch piekeren te verzwakken. Respondenten die eerder terughoudend staan ten opzichte van de media zullen minder pathologisch piekeren bij blootstelling aan de media of vice versa. Zoals figuur 2 helder demonstreert: de relatie tussen terrorismenieuwsconsumptie en pathologisch piekeren is erg klein voor respondenten die laag scoren op mediascepticisme, maar sterk voor de groep respondenten die hoog scoren mediascepticisme. Dit geeft dus aan dat een meer sceptische houding ten opzichte van het nieuws inderdaad een buffer zou kunnen zijn voor de relatie tussen blootstelling aan terrorismenieuws en het cognitief-actief blijven met een terroristische dreiging.

FIGUUR 3. Gemodereerde mediatieanalyse met realistische dreigingsperceptie als afhankelijke variabele.

In tegenstelling tot wat we verwachtten op basis van H4b, kon er geen significante moderatie worden vastgesteld voor het verband tussen terrorisamenieuwsblootstelling en de realistische dreigingsperceptie ($\beta = 0.009$, $t = 0.282$, $p = 0.778$), noch voor het verband tussen terrorisamenieuwsblootstelling en de symbolische dreigingsperceptie ($\beta = 0.009$, $t = 0.280$, $p = 0.780$). In het licht van de resultaten op hypothese 3 komt deze bevinding echter niet geheel onverwachts, daar blootstelling aan terrorisamenieuws eerder zwak verbonden bleek, en zelfs statistisch onafhankelijk, van de beide dreigingspercepties. Wel is het opvallend dat mediascepticisme een direct negatief verband houdt met zowel de realistische ($\beta = -0.095$, $t = -2.534$, $p = 0.012$) als de symbolische ($\beta = -0.086$, $t = -2.240$, $p = 0.025$) dreigingsperceptie ten opzichte van moslims. Dit betekent dat respondenten die een overwegend sceptische houding hebben ten opzichte van de media, over het algemeen ook minder dreigingsperceptie blijken te ervaren ten opzichte van moslims. Daarenboven dient hier vermeld te worden dat er een soortgelijke relatie werd gevonden tussen mediascepticisme en pathologisch piekeren ($\beta = -0.095$, $t = -2.811$, $p = 0.005$), waarbij de meer sceptische respondenten geneigd zijn minder te piekeren over de terreurdreiging. In die zin kan er dus gesteld worden dat mediascepticisme een centralere rol speelt in het totale model dan gedacht, waarbij meer sceptische individuen een eerder wantrouwende houding hebben jegens de nieuwsmedia, minder pathologisch piekeren over de terreurdreiging, en bovendien een minder gepercipieerde dreiging ervaren ten opzichte van moslims.

Figuur 3 en 4 tonen de gehele modellen en de padcoëfficiënten tussen de kernvariabelen van beide gemodereerde mediaties (*moderated mediation index* voor de realistische dreigingsperceptie = -0.013 , standaardfout $SE = 0.007$, betrouwbaarheidsinterval $BI = [-0.031, -0.002]$); *moderated mediation index* voor symbolische dreigingsperceptie = -0.012 , standaardfout $SE = 0.0067$, betrouwbaarheidsinterval $BI = [-0.029, -0.002]$)

FIGUUR 4. Gemodereerde mediatieanalyse met symbolische dreigingsperceptie als afhankelijke variabele.

Discussie en conclusie

Het doel van de huidige studie was het geven van een eerste aanzet in het onderzoek naar het verband tussen blootstelling aan terrorisnieuws, pathologisch piekeren, en gepercipieerde dreigingen ten opzichte van moslims, met daarbij bijzonder aandacht voor de rol van mediascepticisme. Dit werd gedaan door middel van een *convenience sample* van niet-moslimjongeren tussen 16 en 35 jaar in Vlaanderen. Gegeven de crosssectionele opzet van het huidige onderzoek dient hier nogmaals uitdrukkelijk gewezen te worden op feit dat alle hypothesen en analyses van correlatieve aard zijn. Dit wil zeggen dat er op geen enkele manier causaliteit geïmpliceerd kan worden tussen de onderzochte variabelen. Desalniettemin, wanneer we de resultaten bekijken in lijn met het dominante discours binnen de literatuur over media en communicatie-effecten, waarbij mediagebruik over het algemeen eerder als een hypothetische predispositie dan als een *outcome* wordt gebruikt, dienen zich een aantal interessante discussiepunten zich aan.

Ten eerste, zoals verwacht werd op basis van onze eerste hypothese, toonde de data dat blootstelling aan terrorisnieuws significant samenhangt met een overactief cognitief piekerproces. Door de uitgebreide verslaggeving van terreur in de media zou het kunnen zijn dat mensen meer cognitief-actief bezig blijven met de terreurdreiging. In die zin bevestigen de resultaten de gedachtegang van Sinclair en LoCicero (2007). Zij stelden dat de effecten van terrorisme zich vooral manifesteren op een cognitief niveau waarbij men al piekerend actief blijft met de terroristische dreiging. Het zou daarom zo kunnen zijn dat een opeenvolging van terroristische nieuwsberichten een diepgewortelde overtuiging zou kunnen opwekken dat terrorisme alomtegenwoordig is in de samenleving. Echter, door de crosssectionele aard van het huidige onderzoek is het onmogelijk vast te stellen in welke richting dit verband bestaat. Behalve de theoretische aanname dat blootstelling aan de media leidt tot een overmatig piekerproces, is het ook perfect verdedigbaar dat mensen die over het algemeen meer

piekeren over de terreurdreiging meer geneigd zullen zijn om actief op zoek te gaan naar nieuws en informatie over de terroristische dreiging. Toekomstige studies kunnen deze relatie verder verkennen in een longitudinale onderzoeksopzet.

Ten tweede werd er een significant verband gevonden tussen pathologisch piekeren en een sterkere gepercipieerde dreiging ten opzichte van moslims. Dit vindt aansluiting bij de resultaten van het oorspronkelijke werk van Sinclair en LoCicero (2007), waarbij pathologisch piekeren samenhangt met vermijdingsgedrag ten opzichte van mensen met een islamitische Midden-Oosten-achtergrond. Speculerend over een mogelijke richting van dit verband, zou het zo kunnen dat blootstelling aan terrorisme, dan wel direct dan wel via de media, leidt tot slecht gevormde angstschemata met een permanent gevoel van onveiligheid en acute stress als gevolg (Garfin, Holman & Silver, 2015; Holman, Garfin & Silver, 2014; Pfefferbaum et al., 2014; Solberg, Blix & Heir, 2015). Als een middel om met dit gevoel van onveiligheid en/of stress om te gaan, i.e. *coping*, activeert het brein een cognitief overactieve modus waarbij de omgeving constant gescant wordt op signalen van gevaar, i.e. *selective monitoring* (zie ook Aleman, 2011). Het is in deze hypervigilante staat dat het mogelijk is dat moslims als een dreiging worden gepercipieerd. In het hypothetische scenario dat dit het geval zou zijn, dienen media zichzelf de vraag te stellen welke rol zij kunnen spelen om te voorkomen dat het publiek pathologisch piekert na blootstelling aan het nieuws. Op basis van de huidige data is dit scenario echter niet te testen. Bovendien is het onmogelijk met de huidige onderzoeksopzet om uit te sluiten dat dit verband zich in de andere richting manifesteert, waarbij individuen die moslims als een dreiging percipiëren ook meer geneigd zijn over de terreurdreiging te blijven piekeren. Wederom is hier longitudinaal of experimenteel onderzoek aangewezen om de causaliteit van dit verband te bestuderen.

Ten derde, er werd in overeenstemming met het debat in de literatuur geen eenduidig verband gevonden tussen het consumeren van terrorismenieuws en de gepercipieerde dreigingen ten opzichte van moslims. In tegenstelling tot onze verwachtingen, bleek terrorismenieuwsconsumptie negatief geassocieerd met de realistische dreigingsperceptie, en onafhankelijk van de symbolische dreigingsperceptie. Ondanks het feit dat de wetenschappelijke literatuur unaniem aantoont dat de nieuwsmedia moslims structureel als een dreiging voorstellen (Ahmed & Matthes, 2017; Tsagarousianou, 2016), kan er niet worden aangenomen dat de respondenten deze voorstellingen ook direct internaliseren. Wel werd er een significant indirect verband gevonden tussen terrorismenieuwsconsumptie en de dreigingsperceptie via een proces van pathologisch piekeren (zie hiervoor). Dit is een verrassend resultaat, en meer uitgebreid publieksonderzoek is nodig om deze relatie verder te bestuderen.

Ten vierde en ten laatste, de data uit de huidige studie lijken ondersteuning te vinden voor het potentieel 'buffereffect' van mediascepticisme. Niet alleen bleek een mediasceptische houding direct geassocieerd met lagere scores voor pathologisch piekeren

en de gepercipieerde dreiging ten opzichte van moslims, ook bleek het een moderator van het verband tussen terrorismenieuwsconsumptie en pathologisch piekeren. Een mogelijke verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat een kritischer of meer sceptisch mediapubliek mogelijk minder beïnvloed wordt door de media. Dit zou dan aansluiting vinden bij klassiek experimenteel onderzoek van Iyengar en Kinder (1985) en Wanta en Hu (1994), waar het *agenda setting*-effect sterker gold voor individuen die lager scoren op scepticisme jegens de media. Wanneer we deze aanname volgen op basis van de huidige data, dient de vraag zich aan of jongeren die zich meer sceptisch uitlaten tegenover de mediaberichtgeving in het kader van terrorisme, minder beïnvloed worden door de nieuwsberichten dan jongeren die de media als kwaliteitsvolle informatiebronnen beschouwen. Anderzijds kan men zich afvragen of dit verband juist in de andere richting gaat, i.e. worden veelgebruikers op den duur minder kritisch ten opzichte van de informatie die ze consumeren?

Op basis van de huidige verkennende studie kunnen we daarom alleen maar concluderen dat er meer communicatiewetenschappelijk onderzoek nodig is over dit thema teneinde op te helderen of de terreurpiekeraar in toenemende mate overtuigd raakt van 'het moslimgevaar', of andersom, en welke rol de nieuwsmedia hierbij vervullen, of zouden kunnen vervullen.

Appendix 1. Nederlandse vertaling van terrorism catastrophizing scale (Sinclair & LoCicero, 2007)

Pathologisch piekeren (terrorism catastrophizing)

1. Ik heb er moeite mee om de terreurdreiging uit mijn hoofd te krijgen.
2. Ik kan weinig doen om mezelf te beschermen tegen terrorisme.
3. Ik denk vaak na over de dreiging van terrorisme in de toekomst.
4. Ik kan niets doen om mezelf te beschermen tegen terroristische aanslagen in de toekomst.
5. De terreurdreiging komt zelden bij me op.*
6. Ik vrees dat terrorisme met de tijd alleen maar zal verergeren.
7. Ik denk dat ik compleet hulpeloos ben om mezelf te beschermen tegen terrorisme in de toekomst.
8. Ik vrees dat de terreurdreiging nooit weg zal gaan.
9. Ik sta vaak stil bij de dreiging van terrorisme in de toekomst.
10. Ik geloof in een sombere toekomst wat de terreurdreiging betreft.
11. Ik heb veel macht om mezelf te beschermen tegen terrorisme.*
12. Vaak merk ik dat ik zit na te denken over terrorisme.
13. Ik heb weinig controle om mijzelf of mijn dierbaren te verdedigen tegen terrorisme.

* = item werd gespiegeld gecodeerd zodat een hogere score meer pathologisch piekeren betekende.

Appendix 2. Nederlandse vertaling van metingen voor symbolische en realistische dreigingspercepties

Symbolische dreigingsperceptie

1. De waarden en normen van moslims zijn tegengesteld aan de waarden en normen van mijn gemeenschap.
2. Moslims hebben dezelfde waarden en ideeën over opvoeding en familie als mijn gemeenschap.*
3. De morele en religieuze waarden van moslims zijn tegengesteld aan die van mijn gemeenschap.
4. Moslims hebben dezelfde normen en waarden m.b.t. werk als mijn gemeenschap.*
5. Als mijn gemeenschap met moslims moet samenleven is conflict onvermijdelijk

Realistische dreigingsperceptie

1. Moslims krijgen meer van de gemeenschap dan dat ze eraan bijdragen.
2. Moslims hebben een te grote invloed in de Belgische samenleving.
3. Moslimleerlingen worden voorgetrokken op school.
4. Moslims hebben het gemakkelijker dan anderen om een goede job te vinden.

* = item werd gespiegeld gecodeerd zodat een hogere score meer dreigingsperceptie betekende.

Noot

- 1 Pathologisch piekeren over een terroristische dreiging is een vrije vertaling van het oorspronkelijke Engelstalige concept '*catastrophizing terrorism*'. In de studie van Sinclair en LoCicero (2007) wordt vermeld dat een proces als '*catastrophizing*' nauw verband houdt met het fenomeen '*pathological worrying*' en dat '*[p]athological worry is [...] shaped by cognitive distortions, which result from maladaptive schemas of danger*'. Vermits een gangbare Nederlandse vertaling voor catastrophizing tot op heden lijkt te ontbreken, wordt er in deze studie gekozen voor een vrije vertaling van een gelijkaardig proces: pathologisch piekeren.

Literatuur

- Ahmed, S., & Matthes, J. (2017). Media representation of Muslims and Islam from 2000 to 2015: A meta-analysis. *International Communication Gazette*, 79(3), 219-244. <https://doi.org/10.1177/1748048516656305>
- Aleman, A. (2011). *Hersenspinsels. Waarom we dingen zien, horen en denken die er niet zijn*. Amsterdam: Uitgeverij Atlas.
- Berbers, A., Joris, W., Boesman, J., d'Haenens, L., Koeman, J., & Van Gorp, B. (2015). The news framing of the "Syria fighters" in Flanders and the Netherlands: Victims or terrorists? *Ethnicities*. <https://doi.org/10.1177/1468796815603753>

- Bloom, B. N., Arikian, P., & Lahav, G. (2015). The effect of perceived cultural and material threats on ethnic preferences in immigration attitudes. *Ethnic and Racial Studies*, 38(10), 1760-1788. <http://dx.doi.org/10.1080/01419870.2015.1015581>
- Citrin, J., Green, D. P., Muste, C., & Wong, C. (1997). Public Opinion Toward Immigration Reform: The Role of Economic Motivations. *The Journal of Politics*, 59(3), 858-881. <http://dx.doi.org/10.2307/2998640>
- Cohen-Louck, K. (2016). Perception of the Threat of Terrorism. *Journal of Interpersonal Violence*, 1-25. <http://dx.doi.org/10.1177/0886260516646091>
- De Cock, R., & Kok, E. (2016). News Exposure and Fear of Islamic State: Survey Among Flemish adults. In S. Mertens, & H. De Smaele (Eds.), *Representations of Islam in the news: a cross-cultural analysis* (pp. 175-188). Lanham: Lexington Books.
- De Graaf, B. (2010). *Theater van de Angst*. Amsterdam: Uitgeverij Boom.
- Eid, M. (2013). The new era of media and terrorism. *Studies in Conflict & Terrorism*, 36(7), 609-615. <https://doi.org/10.1080/1057610X.2013.793638>
- Garfin, D. R., Holman, E. A., & Silver, R. C. (2015). Cumulative Exposure to Prior Collective Trauma and Acute Stress Responses to the Boston Marathon Bombings. *Psychological Science*, 26(6), 675-683. <https://doi.org/10.1177/0956797614561043>
- Gaziano, C., & McGrath, K. (1986). Measuring the concept of credibility. *Journalism Quarterly*, 63, 451-462.
- Hayes, A.F. (2013). *Introduction to Mediation, Moderation, and Conditional Process Analysis: A regression-based approach*. New York: Guilford Publications.
- Holman, E. A., Garfin, D. R., & Silver, R. C. (2014). Media's role in broadcasting acute stress following the Boston Marathon bombings. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 111(1), 93-98. <https://doi.org/10.1073/pnas.1316265110>
- Iyengar, S., & Kinder, D.R. (1985). Psychological accounts of agenda-setting. *Mass Media and Political Thought*, 117-140.
- Keinan, G., Sadeh, A., & Rosen, S. (2003). Attitudes and reactions to media coverage of terrorist acts. *Journal of Community Psychology*, 31(2), 149-165.
- Maddux, W. W., Galinsky, A. D., Cuddy, A. J. C., & Polifroni, M. (2008). When being a model minority is good... and bad: realistic threat explains negativity toward Asian Americans. *Personality & Social Psychology Bulletin*, 34(1), 74-89. <http://dx.doi.org/10.1177/0146167207309195>
- Mertens, S., & De Smaele, H. (Eds.), *Representations of Islam in the news: a cross-cultural analysis*. Lanham: Lexington Books.
- Mughan, A., & Paxton, P. (2006). Anti-immigrant sentiment, policy preferences and populist party voting in Australia. *British Journal of Political science*, 36(2). <http://dx.doi.org/10.1017/S0007123406000184>
- Nacos, B. L. (2016). *Mass-Mediated Terrorism*. Plymouth, UK: Rowman & Littlefield Publishers.
- Nacos, B. L., & Torres-Reyna, O. (2007). *Fueling Our Fears: Stereotyping, Media Coverage, and Public Opinion of Muslim Americans*. Plymouth, UK: Rowman & Littlefield Publishers.
- Nellis, A. M., & Savage, J. (2012). Does Watching the News Affect Fear of Terrorism? The Importance of Media Exposure on Terrorism Fear. *Crime & Delinquency*, 58(5), 748-768. <http://dx.doi.org/10.1177/001128712452961>
- Newman, N., Levy, Fletcher, R., Kalogeropoulos, A., Levy, D.A.L., & Nielsen, R. K. (2017). *Reuters Institute Digital News Report 2017*. Reuters Institute for the Study of Journalism. Geraadpleegd via https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/sites/default/files/Digital%20News%20Report%202017%20web_o.pdf
- O'Shaughnessy, N. J., & Baines, P. R. (2009). Selling terror: The symbolization and positioning of Jihad. *Marketing Theory*, 9(2), 227-241. <https://doi.org/10.1177/1470593109103069>
- Patrick, S. M. (2014). Framing terrorism: geography-based media coverage variations of the 2004 commuter train bombings in Madrid and the 2009 twin suicide car bombings in Baghdad. *Critical Studies on Terrorism*, 7(3), 379-393. <https://doi.org/10.1080/17539153.2014.957009>
- Pfefferbaum, B., Newman, E., Nelson, S. D., Nitiéma, P., Pfefferbaum, R. L., & Rahman, A. (2014). Disaster

- Media Coverage and Psychological Outcomes: Descriptive Findings in the Extant Research. *Current Psychiatry Reports*, 16(9). <https://doi.org/10.1007/s11920-014-0464-x>
- Ruigrok, N., & van Atteveldt, W. (2007). Global Angling with a Local Angle: How U.S., British, and Dutch Newspapers Frame Global and Local Terrorist Attacks. *The Harvard International Journal of Press/Politics*, 12(1), 68-90. <https://doi.org/10.1177/1081180X06297436>
- Saleem, M., Prot, S., Anderson, C. A., & Lemieux, A. F. (2015). Exposure to Muslims in Media and Support for Public Policies Harming Muslims. *Communication Research*, 44(6), 841-869. <https://doi.org/10.1177/0093650215619214>
- Schuster, M. A., Stein, B. D., Jaycox, L. H., Collins, R. L., Marshall, G. N., & Elliott, M. N. (2001). A national survey of stress reactions after the September 11, 2001 terrorist attacks. *New England Journal of Medicine*, 345, 1507-1512.
- Silver, R. C., Holman, E. A., McIntosh, D. N., Poulin, M., & Gil-Rivas, V. (2002). Nationwide longitudinal study of psychological responses to September 11. *Journal of the American Medical Association*, 288, 1235-1244.
- Sinclair, S. J., & LoCicero, A. (2007). Fearing Fearing Future Terrorism: Development, Validation, and Psychometric Testing of the Terrorism Catastrophizing Scale (TCS). *Traumatology*, 13(4), 75-90. <http://dx.doi.org/10.1177/1534765607309962>
- Slone, M. (2000). Responses to media coverage of terrorism. *The Journal of Conflict Resolution*, 44(4), 508-22. Geraadpleegd via <http://search.proquest.com/kuleuven.ezproxy.kuleuven.be>
- Sniderman, P. M., Hagendoorn, L., & Prior, M. (2004). Predisposing Factors and Situational Triggers: Exclusionary Reactions to Immigrant Minorities. *American Political Science Review*, 98(1), 35-49. <http://dx.doi.org/10.1017/S000305540400098X>
- Solberg, Ø., Blix, I., & Heir, T. (2015). The aftermath of terrorism: Posttraumatic stress and functional impairment after the 2011 Oslo bombing. *Frontiers in Psychology*, 6, 1-8. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2015.01156>
- Stimuleringsfonds Voor De Journalistiek. (2017). Laten media zich voor het karretje spannen van terroristen? Geraadpleegd via <https://www.svdj.nl/nieuws/laten-media-zich-karretje-spannen-terroristen/>
- Stephan, W. G., & Stephan, C. W. (2000). An integrated threat theory of prejudice. In S. Oskamp (Red.), *Reducing Prejudice and Discrimination* (pp. 23-45). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Stephan, W. G., Ybarra, O., & Bachman, G. (1999). Prejudice Toward Immigrants 1. *Journal of Applied Social Psychology*, 29(11), 2221-2237. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1559-1816.1999.tb00107.x>
- Tsfati, Y. (2010). Online news exposure and trust in the mainstream media: Exploring possible associations. *American Behavioral Scientist*, 54(1), 22-42.
- Tsfati, Y., & Cappella, J. N. (2003). Do People Watch What They Do Not Trust?: Exploring the Association Between News Media Skepticism and Exposure. *Communication Research*, 30(5), 504-529. <https://doi.org/10.1177/0093650203253371>
- Tsfati, Y., & Peri, Y. (2006). Mainstream media skepticism and exposure to sectorial and extranational news media: The case of Israel. *Mass Communication & Society*, 9(2), 165-187.
- Uenal, F. (2016). Disentangling Islamophobia: The differential effects of symbolic, realistic, and terroristic threat perceptions as mediators between social dominance orientation and Islamophobia. *Journal of Social and Political Psychology*, 4(1), 66-90. <https://doi.org/10.5964/jssp.v4i1.463>
- Von Sikorski, C., Schmuck, D., Matthes, J., & Binder, A. (2017). "Muslims are not Terrorists": Islamic State Coverage, Journalistic Differentiation Between Terrorism and Islam, Fear Reactions, and Attitudes Toward Muslims. *Mass Communication and Society*, 24. <https://doi.org/10.1080/15205436.2017.1342131>
- Wanta, W., & Hu, Y.W. (1994). The effects of credibility, reliance, and exposure on media agenda-setting: A path analysis model. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 71(1), 90-98.
- Weimann, G. (2008). The Psychology of Mass-Mediated Terrorism. *American Behavioral Scientist*, 52(1), 69-86.